

ВПЛИВ ВЕРВНОГО ПРАВА НА ЗМІСТ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ»

«VERV» LAW INFLUENCE TO THE CONTENT OF «RUS'KA PRAVDA»

Бедрій М.М.,

к.ю.н., асистент кафедри основ права України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Стаття присвячена впливу вервного права на зміст «Руської правди». Проаналізовано статті «Руської правди», в яких йдеться про верв (сільську територіальну громаду). Обґрунтовано, що вервні правові звичаї були кодифіковані у відповідних редакціях «Руської правди». Показано вплив вервного права на регулювання різних правових відносин.

Ключові слова: верв, вервне право, правовий звичай, Київська Русь, «Руська правда».

Статья посвящена влиянию вервного права на содержание «Русской правды». Проанализированы статьи «Русской правды», в которых говорится о верви (сельской территориальной общине). Обосновано, что вервные правовые обычаи были кодифицированы в соответствующих редакциях «Русской правды». Показано влияние вервного права на регулирование различных правовых отношений.

Ключевые слова: вервь, вервное право, правовой обычай, Киевская Русь, «Русская правда».

The article is devoted to «verv» law influence to the content of «Rus'ka pravda». Legal custom was the dominant source of law in the Kievan Rus. Most of the legal customs of that time had «verv» (from the word «verv» – rural community) origin, to wit formed and developed among communities. Thus during the Kievan Rus was established and approved complex of customary legal rules, that can be called «verv» law. However, the top of Old Ukrainian lawmaking was «Rus'ka Pravda».

«Rus'ka Pravda» should not be considered exclusively codification of legal customs, but its basis in fact constituted norms of customary law and including «verv» origin. Above all, these were the norms, which directly mentioned «verv». In addition, the investigative actions (cry, vault, track persecution) under «Rus'ka Pravda» also have community origin, formed after the practice «verv» courts. We can assume, that «Rus'ka Pravda» were systematized and other «verv» law rules.

«Verv» law, as a result of legislative activity ancient society and its communities, has carried out a significant influence on the content of an outstanding law collection «Rus'ka Pravda». Since this document was the result of codification work, to systematize actively involved in legal customs, that took «verv» origin. As a result, the «verv» law influence present in many articles «Rus'ka Pravda» as Short and Expanded editions – on liability, property rights, obligations, inheritance and others. These findings confirm the democratic tradition of national law-making in the history of Ukrainian law.

Key words: community, «verv» law, legal custom, Kievan Rus, «Rus'ka Pravda».

В умовах європейської інтеграції України постає гостра необхідність розробки та здійснення ефективних реформ, які повинні відбуватися з усвідомленням національних особливостей українського народу, його ментальності та права. Особливий інтерес у цьому контексті становлять корені та витoki українського права, його найдавніші форми та юридичні конструкції. Дослідження цих питань здатні відкрити нові перспективи розвитку українського права, створивши вдалий синтез національного та світового досвіду правотворення з наступним втіленням його кращих надбань у сучасну правову систему.

Як відомо, правовий звичай був домінуючим джерелом права в період Київської Русі. Більшість правових звичаїв того часу мали вервне (від слова «верв» – сільська громада) походження, тобто формувалися та розвивалися в середовищі громад. Відтак у період Київської Русі було створено й апробовано комплекс звичаєво-правових норм, які можна назвати вервним правом. Разом з тим вершиною розвитку давньоруської правотворчості традиційно вважається «Руська правда». Тому постає цілком очікуване питання: у чому полягав вплив вервного права на зміст «Руської правди»?

Метою статті є з'ясування напрямків впливу норм вервного права на зміст положень «Руської правди» – видатної пам'ятки українського права.

З приводу «Руської правди» І. Еверс зазначав, що її зміст полягав у «простоті, характерній давнім законам, яка в свою чергу становить надійний доказ глибокої давнини» юридичних норм [1, с. 89]. «Руську правду» не варто вважати кодифікацією виключно звичаєво-правових норм, однак її основу справді становили норми звичаєвого й у т.ч. вервного походження. Передусім, це були норми, в яких безпосередньо згадувалася верв. Так, у ст. 3-6 Розширеної редакції «Руської правди» верв згадується у контексті колективної юридичної відповідальності шляхом виплати

«дикої віри» [2, с. 27]. Крім того, слідчі дії (закличу, зводу, гоніння сліду), передбачені «Руською правдою», теж мають вервне походження, адже утворилися з практики вервних судів. Можна припустити, що в «Руській правді» були систематизовані й інші норми вервного права.

Історик права В. Лешков не погоджувався з тим, що про верв йдеться лише у двох-трьох статтях «Руської правди». На його переконання, «близько 15 статей можна знайти у «Руській правді», що говорять верв позитивно чи негативно. Вивчивши ці статті, можна прийти до висновку, що «Правда» представляє верв не в блідому натяку, а в детальному описі, не здогадливим привидом, а живою істотою, з повною, чіткою діяльністю» [3, с. 54]. Виходячи з цього переконання, можемо припускати, що норми вервного права присутні в «Руській правді» не тільки в статтях, у яких верв згадано безпосередньо, але й у деяких інших, де такої згадки немає.

Важливе місце в системі вервного права посідали речові права. Право власності на рухоме майно утворилося вже у додержавний період і продовжувало розвиватися в Київській Русі. У «Правді Ярослава» згадано про право власності на коней, зброю та одяг, а в «Правді Ярославичів» присутні норми, що захищали право власності на землю, встановлювалася відповідальність за пошкодження земельних меж [4, с. 43]. Водночас вервне право у своїй термінології не містило самого поняття власності чи інших речових прав, користуючись більш простими термінами – моє, твоє тощо [5, с. 524-525].

Зобов'язання за вервним правом виникали на підставі укладення договору чи заподіяння шкоди. Хоча форма договору була усною, вервне право вимагало здійснення при його укладенні певних символічних дій – рукостикання, зв'язування рук, розпивання могорича тощо. Для дійсності договору потрібною була також присутність свідків при його укладенні. У разі оскарження правомірності набуття

речі свідки доводили законність володіння нею покупцем. За цим принципом здійснювався звід. Зокрема ст. 37 Розширеної редакції «Руської правди» вимагала присягти двох свідків або митника для доведення добросовісності набуття речі [2, с. 28].

Засада еквівалентної компенсації майнових збитків, що утворилася у вервному праві, згодом була зафіксована у «Руській правді». Зокрема ст. 18 Короткої редакції становляла, що особа, яка зламала чужий спис, щит або одяг, повинна була його відшкодувати. Основним майном для такого відшкодування була худоба винуватця: «то скотом йому заплатити». Стаття 58 Розширеної редакції покладала на закупа обов'язок відшкодувати своєму пану коня, що був втрачений з його вини [6, с. 225].

Вервне право допускало спадкування за законом і за заповітом, проте свобода заповітних розпоряджень спадкодавця обмежувалася членами його сім'ї. Майно батька спадкували його сини, однак не в рівних частках, адже будинок спадкодавця переходив у власність наймолодшого сина. Доньки могли допускатися до спадкування лише за відсутності синів, що виразилося в звичаєво-правовій нормі, яка набула форму народної приказки – «сестра при братах не спадкоємиця» [7, с. 32-33]. Імовірно, що навіть при відсутності синів доньки за вервним правом могли стати спадкоємицями тільки при умові їхнього проживання у тій самій верві, що й батьки. Коли ж вони були невістками в іншій верві, звичаєво-правово передбачало перехід спадкового майна у власність громади. У «Руській правді» відповідне правило було викладено в іншій редакції – майно померлого смерда, який не мав синів, переходило у власність боярина (ст. 90 Розширеної редакції) [8, с. 34].

Дискусійним питанням залишається те, чи в Київській Русі відбулося розмежування між злочинами та іншими правопорушеннями. Імовірно, якщо таке розмежування у вервному праві й було, то воно перебувало на стадії формування, тому його чіткість викликає сумніви. Злочин у Київській Русі мав назву «обида» (образ), що вказує на його приватно-публічну природу. В цьому контексті заслуговує уваги думка Д. Самоквасова, за якою злочин за «Руською правдою» наносив потрібну шкоду суспільству: порушення державного веління (закону); порушення суб'єктивного права певної особи; затрата праці на відновлення порушених прав. Відтак злочинець сплачував штраф князеві, компенсував шкоду потерпілому, оплачував працю суддів та інших посадових осіб, що брали участь у справі [9, с. 362]. У цьому аспекті вервне право відрізнялося від додержавного права, оскільки дохід від покарання злочинця отримували не тільки потерпілий, громада та її посадові особи, але й князь і представники його адміністрації.

Вервне право виділяло дві стадії злочинного діяння: замах і закінчений злочин. Про це свідчать відповідні статті «Руської правди». Так, у ст. 9 Короткої редакції йдеться саме про замах на злочин: «Якщо хтось вийме меч, але не вдарить, тоді гривну покласти». Покарання за закінчений злочин було втричі суворішим, ніж за замах на його вчинення [10, с. 174]. Обставиною, що виключала злочинність діяння, було вбивство злочинця на місці вчинення тяжкого злочину, на що вказувала ст. 40 Розширеної редакції «Руської правди», яка дозволяла вбити злодія «наче собаку». Водночас вона забороняла вбивати уже затриманого (зв'язаного) злодія, за що передбачався штраф 12 гривен [2, с. 29-30]. Можливо, це було формою необхідної оборони, або ж заходом посиленої охорони майнових прав.

У той час, коли княже право Київської Русі надавало великого значення протидії злочинам проти державного ладу, вервне право вважало пріоритетною кримінально-правову охорону життя, здоров'я та власності. Зокрема тяжким злочином вважалося конокрадство, адже кінь був на той час основним засобом у виробництві та бойових діях. «Руська правда» передбачала покарання у формі потоку та розграбування за крадіжку коня, а за знищен-

ня чужого коня – штраф 12 гривен [10, с. 182]. Основним будівельним матеріалом у давньоруській період було дерево, тому підпал становив загальну суспільну небезпеку, міг спричинити велику пожежу, і також належав до найтяжчих злочинів, який карався потоком і розграбуванням [8, с. 34].

Як відомо, первинною реакцією суспільства на злочин була помста. Інститут кровної помсти зародився у додержавному суспільстві східних слов'ян і продовжував діяти відповідно до вервного права в умовах Київської Русі. При чому, він поширювався не тільки на внутрішньодержавні відносини, але й вийшов на міжнародну арену, про що свідчить русько-візантійський договір 945 року: «Якщо наш підданий уб'є русича чи русич нашого підданого, то нехай затримають родичі вбитого убивцю, і хай вб'ють його» [2, с. 18]. Водночас звичаєво-правовий інститут кровної помсти поступово втрачав актуальність. Вервам було більш вигідно отримувати майнову компенсацію за вбивство свого члена, аніж підтримувати виснажливі міжродові війни. Встановлення майнових обтяжень за злочини спричиняли боргову залежність одних вервів від інших, а відтак одержання у т.ч. політичного впливу. Такий вплив цілком міг детермінувати політичну організацію певної території, де владу отримувала більш сильна верв, яка підпорядковувала собі інші – виснажені міжродовими війнами та майновими виплатами за злочини своїх жителів [11, с. 384].

Попри ці обставини, кровна помста продовжувала існувати у Київській Русі. Загрозу від цього правового звичаю для загальної безпеки та стабільності держави чітко усвідомлювали князі, тому намагалися її обмежити. На суспільну важливість такого обмеження вказує те, що з цього питання починається текст Короткої редакції «Руської правди». Зокрема у ст. 1 цього Документа постановлялося: «Якщо вб'є муж мужа, то метить брат за брата, або син за батька, або батько за сина, або племінник з боку сестри, племінник з боку брата» [8, с. 6]. Отож, держава відібрала в усього роду право помсти за вбивство свого родича, звівши коло потенційних месників лише до першого та другого ступенів спорідненості. Водночас варто розуміти й те, що давньоруське суспільство не відразу сприйняло цю норму, і цілком можливо, що за давньою традицією в процес помсти вступав увесь рід, хоч і всупереч закону.

Альтернативою помсти стало призначення покарання в судовому порядку. На думку І. Бойка, основною метою покарання за давньоруським кримінальним правом було виправлення злочинця, його каяття у вчиненні злочину та відшкодування майнових і моральних збитків. З огляду на цю мету в «Руській правді» відсутні смертна кара чи тілесні покарання [12, с. 43]. Такий ліберальний підхід до юридичної відповідальності за злочини можна пояснити у т.ч. вервним походженням кримінально-правових норм «Руської правди», адже для громади було основним відновлення порушених прав потерпілого та миру в околиці, а не заподіяння страждань і залякування злочинців. Особливо небезпечні злочинці підлягали виключенню зі складу верви, втрачали її підтримку та своє майно, а тому найтяжчим покаранням був потік і розграбування.

М. Владимірський-Буданов вважав, що потік і розграбування полягало в позбавленні злочинця особистих і майнових прав. Потік (вигнання) супроводжувався втраченою правосуб'єктності особи, яка реалізовувалася нею в громаді, а розграбування (конфіскація) була повним позбавленням майнових прав [13, с. 387]. «Руська правда» встановила потік і розграбування за вчинення підпалу, конокрадства та вбивства в розбої. Це покарання полягало у тому, що все майно злочинця підлягало конфіскації (розграбуванню). Імовірно, збиралася вся громада та розграбовувала дім злочинця. При цьому каралися не тільки сам злочинець, але і його дружина та діти, бо їх усіх виганяли з громади (верви) [11, с. 388]. Не маючи ані дому,

ані засобів для існування, ані захисту від своєї верві, вони могли стати жертвою нападів і вбивств, тому часто добровільно ішли у рабство. На думку С. Борисенка, такі люди ставали ізгоями (від «гойти» – жити), тобто людьми, які не належали до жодної громади та не мали засобів виробництва» [14, с. 410].

Більшість покарань у «Руській правді» були майновими, тому полягали у різного роду штрафах – головщині (виплаті родичам жертви майнової компенсації за вбивство), вірі (штраф великих розмірів на користь держави за вчинення тяжких злочинів), продажі (штраф на користь держави за вчинення злочинів середньої та невеликої тяжкості) [15, с. 62-63]. Цілком можливо, що віра та продаж до централізації адміністративного апарату Київської Русі стягувалися не на користь держави, а були компенсацією громаді (верві) за порушений правопорядок. Серед різних майнових покарань «Руської правди» особливу увагу привертає дика віра – особливий вид давньоруського штрафу, який сплачувала верв, яка не могла знайти злочинця чи приховувала його.

Існування згаданого покарання пояснюється тим, що верв була суб'єктом колективної юридичної відповідальності. Ця відповідальність виражалася в інститутах кругової поруки та дикої віри. Кругова порука полягала у тому, що коли під час розслідування злочину сліди доходили до певної верви, скликалась нарада її представників, які на цій нараді вирішували питання про вибір одного з двох шляхів: розшукати у своїй верві злочинця і видати його селянам сусідньої верви чи державі; відмовитися від видачі злочинця [16, с. 135]. У випадку відмови жителі верви несли колективну юридичну відповідальність, відому в часи Київської Русі як дика віра.

Г. Мальцев припускає, що верв наділялася правом не видавати вбивцю під приводом того, що вбивство було випадковим, необережним, а сам винуватець – добропорядна людина. Далеко не кожен міг розраховувати на подібну підтримку з боку громади. Допомогою громади при виплаті віри не могли скористатися люди, що не належали до жодної верви, а також ті, що не брали участі у виплаті дикої віри при вчиненні злочину іншими жителями верви [11, с. 387]. Так, у ст. 5 Розширеної редакції «Руської правди» було вказано: «Якщо вбивця з верви буде виявлений, то їм допомагати йому, бо він і сам виплачує за інших. Якщо дика віра, то спільно сплачується 40 гривень, а головництво – сам убивця, виплачуючи спільно з іншими в 40 гривнях свою частку» [2, с. 27].

Верв звільнялася від сплати дикої віри у двох випадках: якщо знайдений на її території труп був невідомою людини; якщо були знайдені лише кістки людини (ст. 15

Розширеної редакції «Руської правди»). Друга підстава цілком очевидна, оскільки кістки трупа свідчили про те, що злочин був вчинений давно, і тому віднайти злочинця було доволі складно. Щодо першої підстави дослідники не мають єдиної точки зору, висуваючи різні версії. Одні (С. Соловйов та ін.) вважали, що верв не мала обов'язку сплачувати дику віру за вбивство невідомою людини, оскільки за таку людину не могла бути вчиненою помста. Натомість інші (М. Ланге та ін.) пояснили звільнення верви від обов'язку сплачувати дику віру за невідому людину тим, що труп могли підкинути з іншої верви задля уникнення юридичної відповідальності [17, с. 122].

Спосіб здійснення вервного судочинства не є очевидним для сучасної історико-правової науки, оскільки майже не збереглося документальних джерел того періоду, які б відображали особливості вервного судового процесу. Безперечно, вервний суд діяв на основі звичаєвого права. Оскільки втіленням давньоукраїнського звичаєвого права була «Руська Правда», можна припустити, що судовий процес у вервних судах був дуже близьким до вимог процесуальних норм «Руської Правди» або навіть ґрунтувався на них [18, с. 30].

Проаналізувавши норми «Руської правди», В. Лешков дійшов висновку, що здійснення кримінального судочинства без участі верви було б неможливим, адже верв: несла обов'язок шукати злочинця чи сплатити за нього дику віру; мала владу змусити злочинця сплатити віру, допомогти йому в цьому чи видати державі; організувала звіт на своїй території та сприяла затриманню «тятя» (злочинця) тощо. Крім того, без верви була б неможливою реалізація статей «Руської правди» про наявність послухів при укладенні кожної угоди та переслідуванні злочинця, а також про оголошення на ринку та серед громади про крадіжку речі чи інший злочин. Відтак верв займалася не тільки сплатою штрафів і здійсненням судочинства, але й більшістю правових питань, які виникали у тогочасному суспільстві [3, с. 59-60].

Таким чином, вервне право, будучи результатом правотворчої діяльності давньоруського суспільства та його громад, здійснило значний вплив на зміст видатного збірника права «Руська правда». Оскільки цей документ був результатом кодифікаційної роботи, до систематизації активно залучалися правові звичаї, що мали вервне походження. Як наслідок, вплив вервного права присутній у багатьох статтях «Руської правди» як Короткої, так і Розширеної редакції – про відповідальність, речові права, зобов'язання, спадкування та ін. Ці факти підтверджують демократичну традицію народної правотворчості в історії українського права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еверс И. Ф. Древнейшее русское право в историческом его раскрытии / И. Ф. Еверс // Правда Руська Ярослава Мудрого : початок законодавства Київської Русі / Уклад. Г. Г. Демиденко, В. М. Ермолаєв. – Х. : Право, 2014. – С. 85–94.
2. Хрестоматія з історії держави і права України / упоряд. А. С. Чайковський, О. Л. Копиленко та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
3. Лешков В. М. Русский народ и русское государство. История русского общественного права до XVIII в. / В. М. Лешков // Антологія української юридичної думки / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 2 : Історія держави і права України : Руська Правда. – К. : Юридична книга, 2002. – С. 52–136.
4. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.) / І. Й. Бойко. – Львів, 2014. – 904 с.
5. Сергеевич В. И. Лекции и исследования по древней истории русского права / В. И. Сергеевич. – СПб, 1910. – 674 с.
6. Правова система України : історія, стан, перспективи : у 5 т. – Т. 1 Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2008. – 728 с.
7. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX-XX ст.) / І. Й. Бойко. – К. : Атіка, 2012. – 348 с.
8. Правда Руська Ярослава Мудрого : початок законодавства Київської Русі / Уклад. Г. Г. Демиденко, В. М. Ермолаєв. – Х. : Право, 2014. – 344 с.
9. Самоковасов Д. Я. Курс истории русского права / Д. А. Самоковасова. – М. : Синод. типогр., 1908. – 813 с.
10. Рубаник В. Е. Государство, право и суд в Киевской Руси : историко-юридический очерк / В. Е. Рубаник. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 352 с.
11. Мальцев Г. В. Месть и возмездие в древнем праве / Г. В. Мальцев. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 736 с.
12. Бойко І. Й. Кримінальні покарання в Україні (IX-XX ст.) / І. Й. Бойко. – Львів, 2013. – 408 с.
13. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права / М. Ф. Владимирский-Буданов. – М. : Территория будущего, 2005. – 800 с.
14. Борисенко С. Г. Карний зміст «потока» Руської Правди / С. Г. Борисенко // Антологія української юридичної думки / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Т. 2 : Історія держави і права України : Руська Правда. – К. : Юридична книга, 2002. – С. 390–417.

15. Історія українського права / За ред. І. А. Безклубого. – К. : Грамота, 2010. – 336 с.
 16. Демченко Г. В. Наказаніє по Литовському статуту въ его трехъ редакціяхъ (1529, 1566, 1588 г.) / Г. В. Демченко. – Ч. 1. – Київ, 1894. – 273 с.
 17. Собестианский И. М. Круговая порука у славян по древнимъ памятникамъ ихъ законодательства / И. М. Собестианский. – М. : Либроком, 2011. – 176 с.
 18. Бойко І. Правовий статус вервних судів у Київській Русі (IX-XII ст.) / І. Бойко, М. Бедрій // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 49. – Львів, 2009. – С. 26–33.

УДК 340.15

ТРЕТЕЙСЬКЕ СУДОЧИНСТВО ЛИТОВСЬКО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ І СУЧАСНІ ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ УКРАЇНИ: ПРОЕКЦІЯ ІСТОРИКО-ПРАВОВОГО ДОСВІДУ

ARBITRATION JUSTICE OF LITUAN-RUSSIA STATE AND MODERN ARBITRATION COURTS OF UKRAINE: THE PROJECTION OF HISTORICAL-LAW EXPERIENCE

Грубінко А.В.,
к.і.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

Чорний А.М.,
студент юридичного факультету

Тернопільський національний економічний університет

У статті обґрунтовано актуальність дослідження історії третейського суду з позиції необхідності створення ґрунтовної методологічної бази для розвитку третейських інституцій в Україні. Проаналізовано судову систему і судовий процес на українських землях Великого князівства Литовського. Простежено вплив третейського судочинства на правову систему сучасної України.

Ключові слова: третейський суд, судочинство, судовий процес, правова система, законодавчі акти, Литовсько-Руська держава.

В статье обоснована актуальность исследования истории третейского суда с позиции необходимости создания основательной методологической базы для развития третейских институтов в Украине. Проанализирована судебная система и судебный процесс на украинских землях Великого княжества Литовского. Прослежено влияние третейского судопроизводства на правовую систему современной Украины.

Ключевые слова: третейский суд, судопроизводство, судебный процесс, правовая система, законодательные акты, Литовско-Русское государство.

In the article the actuality of research history of the arbitration court from a position of need for the establishment solid methodological base for the development of arbitration institutions in Ukraine is substantiated. The judicial system and judicial process on the Ukrainian lands of the Grand Duchy of Lithuania are analyzed. The impact of arbitration justice on legal system of modern Ukraine is observed. The historical aspects of the establishment arbitration courts at various stages are presented. Comparative analysis of features and evolution of judicial process and judicial system of Ukraine was conducted. The characteristics of the institute of reconciliation that is a resolution of the conflict between the parties involving a neutral person are described. The effect of the principle of conservation antiquities in the process of maintaining the national character of the judicial system of the Grand Duchy of Lithuania is researched. The possibility of create in Ukraine a qualitatively new judicial system that would ensure the full realization of democratic standards of justice is substantiated. The advantages and disadvantages associated with the activities of arbitral tribunals in Ukraine are analyzed. A number of shortcomings in the current legislation in part of issues related to the activities of arbitration courts are detected. In particular, legal and technical imperfections several provisions of the law is inconsistent with the provisions of other legislative acts. The promising implementation of arbitral justice in Ukraine is substantiated.

Key words: arbitral court, justice, judicial process, legal system, legislative acts, Lithuanian-Russian State.

Дослідження історії третейського суду є досить актуальним з огляду на сучасні процеси становлення третейського розгляду спорів в Україні. Країни західної традиції права пройшли складний шлях розвитку системи третейського судочинства і мають значну історичну спадщину. Використання досвіду інших країн дасть можливість створити ґрунтовну методологічну базу для розвитку третейських інституцій в Україні.

Аналіз судової системи і судового процесу на українських землях Великого князівства Литовського є актуальним у декількох аспектах. Важливою умовою необхідності звернення до історії української правової системи литовського періоду є той факт, що період другої половини XIV – першої половини XVI ст. був визначальним для формування українського права як європейського за змістом і спрямованістю. В Європі інститути саморегулювання громадянського суспільства функціонують не одне десятиріччя. Ці незалежні органи не просто «розвантажують» державні суди, а є реальним способом забезпечення високого рівня захисту прав і свобод, уникнення бюрократії.

Європейці з повагою ставляться до третейських судів і сприймають їх як альтернативу державному судочинству. Тому на Заході практика вирішення різного роду цивільно-правових спорів через незалежні інститути саморегулювання є досить поширеною.

Історичні аспекти становлення третейських судів на різних етапах розвитку цього юридичного інституту досліджували такі науковці, як Ю. Барон, А. Віцин, А. Волков, Є. Виноградова, Н. Заозерський, А. Волін, Р. Каллістратова. Водночас проблема становлення третейських судів в Україні, їх витоків і трансформацій, впливу на сучасні процеси реформування судової системи потребує подальших наукових досліджень.

На всіх етапах зародження і розвитку українського суспільства поряд із державними судами існують альтернативні способи вирішення спорів, які мають на меті не визначення винного, а вирішення конфліктів із позиції інтересів сторін. Саме тому в умовах реформування основних сфер соціального життя, окремих соціальних інститутів чільне місце належить інституту третейського